

УДК 32:929 Мићуновић В.
32(497.1)"1961"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.1.zar.243-260>
Критичко издање научне грађе/Critical edition of historical sources
Примљен/Received: 5. 11. 2022.
Прихваћен/Accepted: 23. 3. 2023.

Петар ЖАРКОВИЋ

Институт за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду
zarkovic011@gmail.com

Забелешка Вељка Мићуновића – прилог историји југословенске дипломатије

Апстракт: У раду је приказана белешка југословенског дипломате Вељка Мићуновића, непосредно по окончаном сукобу с југословенским председником Јосипом Брозом Титом, на броду Галеб, априла 1961. Документ значајно проширује сазнање о сукобу Мићуновића и Тита, као и о начину на који су југословенске дипломате сарађивале с југословенским председником у различитим фазама заступања југословенских интереса на међународној сцени.

Кључне речи: Јосип Броз Тито, Вељко Мићуновић, Насер, Галеб, југословенска дипломатија, несврстаност

Од тренутка када је закорачила на међународну сцену као једина социјалистичка држава у Европи која је чврсто желела да очува атрибуте независне унутрашње и спољне политике, Југославија је постепено улагала значајне напоре да изгради што професионалнију дипломатију. Отвореност за сарадњу с различитим међународним партнерима на свим меридијанима, осмишљавање ванблоковске спољнополитичке стратегије и заступање политике која је доводила у питање европску хладноратовску логику, изискивала је много ширу и комплекснију анализу светске политике, изван бирократског шематизма и непосредних партијских задатака. Под будним надзором ЦК СКЈ, формирање дипломатских кадрова ишло је упоредо са стварањем сложеније структуре југословенске

спољне политике.¹ Номинално, председник партије и државе, Јосип Броз Тито био је главни југословенски међународни репрезент, личност неспорног ауторитета и неформалне моћи, који је уз помоћ организованог партијског апарата пратио и усмеравао главне политичке процесе у земљи. Међутим, консултовање других актера у креирању југословенске спољне политике, нарочито Државног секретаријата за спољне послове (ДСИП), било је редовна пракса, што због изражене жеље да се партијски центар ослободи совјетског (стаљинистичког) централистичког модела, што због потреба ефикасније анализе и праћења захтевне проблематике међународних односа. Упркос утицају различитих кадровских решења, која су често била резултат компромиса највиших партијских и безбедносних структура, у ДСИП-у је напредовање као резултат личних професионалних способности превладало над оним, често практикованим награђивањима за „заслуге из прошлости“.² На тај начин, утисак међународних партнера о нарочитој способности југословенских дипломата да буду отворени за сарадњу, одлично припремљени и предусретљиви у различитим форумима, постао је трајни атрибут југословенске спољне политике током периода Хладног рата.³

Од почетка педесетих па све до средине седамдесетих година, Вељко Мићуновић је припадао самом врху југословенске дипломатије. У дипломатску службу пристигао је из система унутрашње безбедности, где је још у току рата руководио различитим одељењима ОЗН-е и министарствима унутрашњих послова.⁴ Две деценије у дипломатији биле су обележене именованима за југословенског амбасадора у Совјетском Савезу (1956–1958; 1969–1971) и Сједињеним Државама (1962–1967). Оба постављења су сведочила о високом поверењу југословенског државно-партијског руководства, а позитиван утисак о његовом дипломатском раду имали су и званичници држава домаћина. Нарочито је био важан први боравак у Москви, када су се кристалисале важне контуре

1 О улози КПЈ у формирању првих дипломатских кадрова више у: Слободан Селинић, *Партија и дипломатија у Југославији 1945–1952*, (Београд: ИНИС, 2013).

2 Живојин Јазих, *Мој поглед на дипломатију*, (Београд: Чигоја, 2011), 70.

3 Alvin Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Non-aligned World*, (Princeton University Press, 1970), 156.

4 У пролеће 1944. био је именован за начелника ОЗН-е за Црну Гору и Боку которску, затим министар унутрашњих послова Републике Црне Горе, те начелник ОЗН-е за Београд. У влади ФНРЈ после рата био је министар унутрашњих послова и директор Генералне дирекције металургије. Члан владе био је до 1952. Државни Архив Србије (ДАС), Лични фонд Вељка Мићуновића, кутија 1, Кратка биографија.

југословенско-совјетске сарадње, али и међупартијског спорења. Унутар ДСИП-а, Мићуновић је припадао ужем кругу око сарадника Константи-на Коче Поповића, државног секретара за спољне послове (1953–1965), с којим је у два наврата блиско сарађивао као његов званични заменик (1952–1956; 1959–1962).⁵ По одлуци Поповића да се повуче с места државног секретара 1965. године, Мићуновић је код запослених у ДСИП-у фигурирао као потенцијални наследник.⁶ У савезним институцијама налазио се на челу Одбора за спољне послове Савезне скупштине (1967–1969), те члан државног Председништва СФРЈ (1971–1974) и Савета федерације (1974–1982). Део црногорских комуниста предложио је његову кандидатуру за председника ЦК СК Црне Горе 1968. године, што је он одбио.⁷ Објавио је две изузетно вредне књиге о свом боравку у Совјетском Савезу, које данас представљају незаобилазан извор за историју југословенско-совјетских односа.⁸ Од свих истакнутих признања, посебно се издваја Орден народног хероја, који му је био додељен 1953. године.

Приложени документ у форми белешке о разговору с председником Титом, Вељко Мићуновић је сачинио недуго после завршетка вишемесечног пута југословенске делегације бродом „Галеб“ и успешно окончаним консултацијама с бројним лидерима афро-азијских држава (фебруар–април 1961). Осим постигнутих резултата посете, од којих се издвајало дефинитивно уобличавање будуће конференције несврстаних држава у Београду, путовање је обележило велики број непријатних сцена међу члановима југословенске делегације, а нарочито отворен сукоб Тита и Мићуновића у Каиру.⁹ Због бојазни да би у Београду убрзо била

5 Уз Мићуновића ужи круг су чинили Будимир Лончар и Марко Никезић. Tvrtko Jakovina, *Budimir Lončar: Od Preka sve do vrha svijeta*, (Zagreb: Fraktura, 2020), 132.

6 Jakovina, *Budimir Lončar*, 170–171.

7 ДАС, Лични фонд Вељка Мићуновића, кутија 2, Писмо (препис) В. Мићуновића председнику скупштине СР Црне Горе Вељку Милатовићу, 21. 4. 1968.

8 Veljko Mićunović, *Moskovske godine 1956–1958*, (Zagreb: Liber, 1977); *Moskovske godine 1969–1971*, (Beograd: Jugoslovenska revija, 1984).

9 Неспоразум је настао у току разговора између Тита и Насера у Каиру, 20. априла 1961, када је југословенски председник погрешно протумачио једну депешу из Београда, која је наводно тврдила да је Нехру спреман да подржи заједничку иницијативу за сазивање конференције несврстаних. Мићуновић је у више наврата у току разговора прекидао Тита, и указивао му на погрешно протумачену депешу. „Иако сам видио да моја досадашња упозорења Титу нијесу била успјешна, а пошто је био последњи моменат да се донесе једна тешко погрешна одлука, која се лако може претворити и у јавни скандал, и то највише на штету председника Тита, поново сам, на нашем језику, скренуо пажњу да се ради о крупној забуни...“ (ДАС, Лични фонд Вељка Мићуновића, кутија 1, Разговор са другом Титом, у Каиру 20. 4. 1961). На крају,

оформљена партијска комисија, која би започела дисциплински поступак, Мићуновић је на основу својих белешки сачинио документ, у коме су се значајно проширили његови утисци с путовања и приказан лични однос према Титу. У нешто краћој форми, и без многих критичких опаски, Мићуновић је поменуте догађаје описао у другом тому *Московских година*, не кријући ни тада своје изненађење крајњим епилогом, тј. изостанком тежих последица по његову каријеру.¹⁰ Међутим, документ успешно допуњава слику о већ начетим конфликтним ситуацијама између ДСИП-а и партијског врха, који је 1963. године кулминирао оптужницом о „сиповској концепцији“ југословенске спољне политике.¹¹ На седници Извршног комитета ЦК СКЈ, априла 1963, Тито је нарочито истакао неправилно држање Марка Никезића и Вељка Мићуновића, који су по његовом суду заступали погрешну политику према Сједињеним Државама на седницама колегијума ДСИП-а.¹² Партијска критика била је заокружена извештајима органа безбедности, који су атмосферу унутар ДСИП-а описивали као стециште „либерализма“ и „малограђанштине“.¹³ Резултати

забуна око депеше је била окончана, те су се Тито и Насер сложили да заједно покрену иницијативу за сазивање конференције. Међутим, након састанка, Тито је с Мићуновићем обавио приватан разговор, у којем је дошло до тешких речи и међусобног оптуживања. Део детаља с тог састанка Мићуновић је пренео у другом тому *Московских година*: „Овај разговор касније се претворио у сукоб, у праву свађу, у којој је сваки ономе другоме рекао веома непријатне ствари, које ће га све јаче забољети. Свакако да сам у томе отишао предалеко јер је председник Тито нервозно убацивао нове теме, на које сам ја одговарао на начин који је изазивао његово даље огорчење.“ Мићуновић, *Moskovske godine 1969–1971*, 23. Генерал Милан Жежељ у својим дневничким белешкама такође помиње сукоб, али и остале непријатности с пропутовања Галебом 1961. године. Milan Adamović, *Galeb mira i razdora: 72 dana oko Afrike*, (Beograd: autorsko izdanje, 2001), 196.

- 10 Мићуновић, *Moskovske godine 1969–1971*, 23–26. Александар Ранковић у својим дневничким белешкама помиње да је Тито заправо био незадовољан што су Лазар Колишевски и Вељко Мићуновић „остали ван партијске одговорности“ због својих „безобразлука“ на „Галебу“. Ранковић је утицао на Тита да Мићуновић не сноси теже последице, иако је признао да није било лако га касније предложити за амбасадора у Вашингтону. Александар Ранковић, *Дневничке забелешке*, (Београд: Југословенска књига, 2001), 166–167.
- 11 Петар Жарковић, „Сиповска концепција југословенске спољне политике: ДСИП у центру унутарпартијских спорења“, *Токови историје* 1/2017, 97–121.
- 12 Тито је том приликом био изричит: „Такви људи не могу бити руководиоци и одређивати линију и смернице наше спољне политике“. Архив Југославије (АЈ), фонд 507, Савез комуниста Југославије, III/97, Записник са седнице ИК ЦК СКЈ, одржане 23. априла 1963.
- 13 Петар Жарковић, *Марко Никезић и југословенска спољна политика 1952–1972*, докторска дисертација у рукопису, Филозофски факултет у Београду, 2021, 122–125.

Брионског пленума су на тренутак прекинули такву праксу, да би се током 1972. године у припреми политичког пада српских партијских либерала, обновила критика рада ДСИП-а и његових челних људи.¹⁴

Инцидент на „Галебу“ није био олако заборављен, о чему сведочи Мирко Тепавац у својим сећањима на разговор с Титом 1969. године, када је југословенски председник тешко пристао да Мићуновић по други пут постане југословенски амбасадор у Москви.¹⁵ Ипак, с довољно јаким позицијама у ДСИП-у, и с повољном климом у друштву после 1966, Мићуновић је очувао довољно простора да задржи критички став према одређеним питањима државно-партијске политике, а нарочито у политици према Совјетском Савезу.¹⁶ Специјални Титов саветник за безбедност, генерал Иван Мишковић, сматрао је Мићуновића „непрекидним опонентом Титове политике“, док га је Будимир Лончар приказао присталицом „либерализације и демократизације друштва“.¹⁷ Таква оцена произилазила је из епилога унутарпартијских престојавања почетком седамдесетих у Југославији, када се вршила нова поларизација на присталице „револуционарног“ или „либералног“ курса. Вељко Мићуновић није поделио судбину својих некадашњих колега из ДСИП-а (Марко Никезић, Коча Поповић и Мирко Тепавац), али је његова богата дипломатска каријера завредила историографски суд, самим тим и промишљање о особитим својствима једне генерације југословенских дипломата, која је, речима Будимира Лончара, била „љубитељ анализе засноване на чињеницама“.¹⁸

14 Исто, 283–285.

15 „Нико ме није тако увредио као он!“, тврдио је Тито Тепавцу. Aleksandar Nenadović, *Mirko Tepavac – sećanja i komentari*, (Beograd: Radio B92, 1998), 134.

16 Осим чврстог опирања совјетским притисцима током оба боравка у Москви, те препорукама Београду да остане чврст у заступању независне политике према Совјетском Савезу, појава првог тома *Московских година 1977*, изазвала је протест совјетских званичника. Књига је била оцењена као „антисовјетска“. Отправник послова совјетске амбасаде у Београду, М. Виноградов, оценио је 1977. године југословенско-совјетске односе добрим, „само да није те књиге која нам је дошла до грла“. По његовом мишљењу књига је била „лоша и непоштена“. АЈ, фонд 837, Кабинет председника Републике, I-5-v/99-29, Из забелешке о разговору помоћника савезног секретара за иностране послове Милана Вереша с отправником послова Амбасаде СССР-а у Београду М. Виноградовом, у Београду 16. децембра 1977.

17 Dragan Bisenić, „Zašto su pali srpski liberali: Vašingtonske depeše i Moskovske intrige“, datum pristupa 4. 11. 2022, <https://www.rts.rs/page/oko/ci/story/3308/istorija/4988513/50-godinaod-pada-srpskih-liberala-1.html>; Jakovina, *Budimir Lončar*, 170.

18 Jakovina, *Budimir Lončar*, 171.

*Забјелешка о разговору с Предсједником Титом
на броду „Галеб“ 26. 4. 1961.¹⁹*

Прије него забијележим основне ствари о разговору са предсједником Титом и његовом супругом Јованком на броду „Галеб“ 26.4.1961. изнио бих овдје само двије-три опште напомене у вези са завршетком наших посјета низу земаља Западне и Сјеверне Африке, а што је окончано посјетом предсједника Тита и југословенске делегације Египту прије неколико дана. Врло пријатељска атмосфера у којој је завршена наша посјета Египту била је нарочито истакнута приликом заједничког путовања двојице предсједника из Каира у Александрију, путовали смо возом, све је изгледало врло свечано. Томе је одговарало и заједничко саопштење које је било објављено тога јутра, а опште задовољство је повећавало и заједничко писмо двојице предсједника, које није било јавно, већем броју шефова несврстаних земаља, како је било дефинитивно договорено приликом послједњег сусрета двеју делегација у броду за вријеме шетње Нилом 20. априла.

Из Александрије најзад смо испловили 22. априла. Када смо међу собом разговарали о држању египатске делегације долазили смо до закључка да је Насер по правилу прихватао све што би од стране нашег предсједника било предложено. Такав је био случај са тзв. „предлогом Индије“ који у ствари није постојао, а Насер се већ био сложио са тим предлогом који му је био изнијет од стране нашег предсједника у разговору у „четири ока“ прије састанка наше двије делегације 20. априла. Ми смо створили непотребну конфузију, јер је наш предсједник погрешно разумио неки папир који му је показао један од његових чиновника међу вјестима које су биле стигле из Београда.²⁰ У том папиру један службеник нашег ДСИП-а је, као своје мишљење износио идеју како би било добро да писмо поводом сазива прве свјетске конференције несврстаних

19 ДАС, Лични фонд Вељка Мићуновића, кутија 1.

20 У посебној белешци са разговора Тита и Насера, Мићуновић је за погрешну информацију из Београда криво Јосипа Ђерђу, који је погрешно протумачио ставове једног од чланова индијске амбасаде у Београду. На основу упућене депеше, Тито је тврдио да је добио информацију како се југословенски амбасадор у Њу Делхију састао са члановима индијске владе, те да постоји жеља Нехруа да се придружи, заједно са Сукарном, иницијативи југословенског и египатског председника. Информација се на крају показала као нетачна. У белешци Мићуновић је поменуо како Јосип Ђерђа „своје фантазије доста меша са стварношћу“ и да је „доводио ССИП много пута у глупе ситуације“. ДАС, Лични фонд Вељка Мићуновића, кутија 1, Разговор са другом Титом, у Каиру 20.4.1961.

земаља, поред Тита и Насера, још потпишу Нехру и Сукарно. О тој идеји наш службеник је разговарао са једним чиновником индијске амбасаде у Београду. Све ово је било схваћено од стране нашег предсједника као да већ постоји изражена спремност од стране Нехруа и Сукарна за овакву акцију, а тако нешто није постојало. Радити сада на припреми тога значило би да одустајемо од плана за кога смо се чврсто са предсједником Титом били договорили, тј. да он и Насер, не чекајући ни на кога, упуте такво писмо једном броју шефова несврстаних земаља, предлажући одржавање пр[в]е свјетске конференције несврстаних земаља, не прејудицирајући њихов број, као ни мјесто ни вријеме одржавања конференције. Након низа неспоразума на нашој страни, о чему сам опширно изнио у забјелешци коју сам написао у Каиру прије неколико дана, све је било најзад договорено како смо се били првобитно споразумели међу нама. Срећом све је то сада за нама, неспоразуми које смо ми сами били изазвали на састанку са Насером били су разјашњени још на самом састанку и Тито се сада враћа у Југославију са крупним резултатом и конкретном личном иницијативом, заједно са Насером, о сазиву прве у историји свјетске конференције несврстаних земаља на највишем нивоу. Наравно да је све то могло веома лако да се постигне на првом састанку са Насером и његовом делегацијом, како смо се на путу са Титом и договорили, али код овога је направљена збрка у последњем часу уплитањем Нехруа и Сукарна од стране неког нашег чиновника што је наш предсједник погрешно разумио и погрешно обавијестио о томе Насера на састанку у “четири ока”, којег су имали 20. априла ујутро, прије састанка двеју делегација. Ово је било на крају исправљено након интервенције коју сам учинио на тражење нашег предсједника. Све се добро завршило само читава ствар може испасти на моју највећу личну штету, о чему сам написао опширну забијелешку након разговора, односно свађе до које је дошло између нашег предсједника и мене, на његову иницијативу, одмах послје поменутог састанка са Насером.

На путу жељезницом од Каира до Александрије двојица предсједника и већина осталих чланова двеју делегација налазили су се углавном на прозорима воза и поздрављали успут народ који се био окупио око жељезничке пруге у великом броју. Када је воз пролазио кроз поједина насељена мјеста смањивао је брзину тако да су два предсједника могли још боље отпоздрављати окупљеном народу. Том приликом дошло је [у] неколико прилика до вело [врло] необичних сцена каквима сам присуствовао први пут под оваквим околностима. Поједини из гомиле народа поред кога смо пролазили, и који је био захваћен необичним расположењем

које је прелазило у својеврстан транс и масовну хистерију, усакакали су трком у један од отворених вагона Насеровог специјалног воза. Не треба сасвим искључити да је Насерова пратња и рачунала са изразима сличног „одушевљења“ од стране појединаца и да је због тога држала отвореним вагона са веома ниском палтформом на који су ови појединци падали ничице пошто би ускочили у воз који се лагано кретао. Ако је ова претпоставка о оваквом предвиђању Насерове пратње тачна, онда су сви на египатској страни цијенили ове ненормалне и хистеричне поступке од стране појединаца који су ово чинили као доказа њихове крајње оданости и безграничне среће што им се указује овакв[а] прилика да на овај начин искажу оданост своје предсједнику и његовом друштву. Онима којима је успијевало да се на ова[ј] начин убаце у Насеров воз прилазила је одмах Насерова пратња и указивала им помоћ, јер се ти људи није су могли кретати, били су веома блиједи у лицу, а појединцима је избијала и пјена на устима. Њих су уносили у сусједне кабине са лежајима гдје су остајали потребно вријеме док би се физички опоравили и напуштали су воз чим су били поново способни да се нормално физички крећу.

Без обзира на ове појединости одушевљење велике већине народа уздуж железничке пруге било је спонтано и искрено према свим знацима како се то одушевљење испољавало. Овај занос и одушевљење народа дошли су нарочито до изражаја приликом нашег испраћаја и испловљавања из луке у Александрији. Мислим да се поједине сцене до којих је долазило и у току пута и у самој Александрији не могу спонтано догодити било гдје у Европи. Код народа у европским земљама, а мислим ни код народа у Америци и другдије нема оне психичке и менталне основе каква још постоји код Египћана и осталих Арапа да на овакав начин поступају када окупљена маса народа особито поједине групе, западају у ненормална психичка стања и расположења. Од интереса може бити и ако се каже и то да овакву психозу код масе окупљених Арапа појачавају и жене које се са своје стране оригиналним узвицима и гласовима, заправо криковима, манифестују своја посебна осећања оваквог необичног и, рекао бих, не сасвим нормалног расположења, које утолико више постаје, за наше прилике, ненормално уколико јаче треба да изрази степен пријатељства према својим вођама и њиховим гостима. Овако нешто нијесам сусрио нигдје у „Црној Африци“ [мада] смо тамо у већем броју држава прилазили кроз шпалир од десетине хиљада окупљених људи и жена који су нас поздрављали, но на много су[з]држанији и мирнији начин од овога на што сам наишао код Арапа.

У југославенске територијалне воде упловили смо 26. априла рано ујутро. [Мада] сам мислио да то није предвиђено протоколом, односно протокол је то чувао као тајну, пристали смо у Херцег Новом, а то је било и прво мјесто на југословенској обали где је наша ескадра могла пристати. Ту су нас дочекали руководиоци Црне Горе са гомилама печене јањад и другога меса и вина. Велики дио тога нашао се у највећем салону „Галеба“ у који смо се окупили заједно са присутним Црногорцима, који су изгледали нарочито почашћени самом чињеницом да је Тито зауставио своју ескадру прв[о] у Херцег Новом. Неки од нас су сматрали да за наше пристајање овдје није било никакве потребе јер је званични дочек и искрцавање било предвиђено у Пули, нашој најсевернијој луци. Но, тако се поступа по наредби председника која треба да покаже посебан патриотизам на највишем мјесту самим тим што се наређује искрцавање и заустављање у првом југословенском мјесту на обали кој[e] може да нас прихвати.

За дочек и кратак боравак у Херцег Новом мобилисана је војска, органи државне безбједности и милиције, довођена је помоћ са стране, распуштене су тог дана школе и привредна предузећа, народ се окупљао на за то одређена мјеста. Руководиоци Црне Горе били су на пристаништу, свему томе је придават значај историјског догађаја. Овакво стање које је неком другом могло да смета јер је било ненормално, председнику као да је годило. Ово није представљало никакву новину, јер је такво ванредно стање успостављено свуда по земљи куда би се он кретао. Код нас се нерадо већ навикао на овакве ванредне мјере чим се о председнику ради; довољно је да он иде из једне своје резиденције у другу, да иде у позориште, у лов или на неку изложбу, да одлази на викенд или на одмор у неки од својих многобројних замкова, зимских или љетњих, старих или нових, да прави посјету некој републици, граду или предузећу, и т. сл. Одмах се стварају ванредне мјере, обуставља се саобраћај, нико не може да се креће куда он пролази са пратњом. Све то не само да се редовно одржава на снази него се стално усавршавају и повећавају ванредне мјере у знаку завођења све строжијег абнормалног стања, какво се вјероватно ријетко још негдје може наћи у свијету и када се о кретању шефа државе ради.

У оваквој атмосфери одиграло се и наше пристајање у Херцег Новом. Председник је из[г]ледао задовољан, што су ове ванредне мјере више реметиле нормалан живот града као да је тиме све већа била почасти која му се овим жели исказати. Као да је уживао у томе, а такво је расположење показивао и према околности што га је на путу око Африке, као прије две године на путу по индијском океану, пратила главнина

југословенске ратне флоте (ако се имају у [виду] крупније јединице) са више од 1.300 морнара и официра који су тада као његова пратња провели на путу по морима и океанима око три мјесеца. У разговору о томе председник је изјављивао: „Ионако треба да вјежбају код куће па зашто да не иду са мном на овакве путеве.“ У ове сврхе постоје специјални возови, бродови, авиони, возни парк. У складу са овако гломазним и огромним средствима развио се и југословенски државни протокол који, вјероватно, спада међу накомпликованије на свијету. Грешке које се чине у политици су мање важне од евентуалних пропуста које би направио наш протокол, јер то као да одмах улази у историју пошто је везано за одређену личност. На тражење нашег протокола, друге државе, особито земље Азије и Африке, су доведене у положај да чине оно што никада нијесу чиниле, јер им долази, и то бродом, у званичну посјету југословенски шеф државе. Да не дуљим даље о овоме. Једном приликом разговарао сам са људима из нашег протокола и питао их зашто је потребна онолика палба из топова када одлазимо у неку земљу када класични, међународни протокол предвиђа само један “салут” шефу државе који долази у званичну посјету, а ја сам био у прилици да избројим и 60–80 или више топовских хитаца који се испаљују са копна и са нашег Галеба када долазимо у неку земљу. Наш протокол ми је објашњавао како постоји више врста ових салута, да је сваки од њих од по 21 метка, да постоји територијални салут, персонални салут шефу државе, салут једној државној застави, салут другој застави итд.

Право је чудо да наш председник, као генерални секретар Централног комитета Југославије, и као шеф наше социјалистичке државе ужива у свему овоме и да усмјерава наш протокол у све даљем усавршавању овог система. Треба се, наравно придржавати неких правила у сличним приликама, али је ово давно превршило сваку мјеру тако да нам се чуде и сасвим нове земље и њихови функционери до којег степена је ово код нас развијено, јер знају да друге европске земље своде то на далеко мању мјеру. Вјероватно су код нашег предсједника још у раној младости краљевски и царски дочеци ове врсте изгледали као нешто идеално и недостижно и из тога се временом развила интимна и велика жеља за нечим сличним. Сада је тај некадашњи идеал постао стварност и човјек се већ не умије нормално кретати и понашати ако нема пуцњаве из топо-

ва, моторизоване пратње, почасних војних јединица, специјалних возова, бродова, авиона и сл.²¹

Но не пишем ову забјелешку због свега овога, макар и колико је и тај елемент председникових државних посјета наметао појединцу који у тим посјетама учествује и присуствује свему овом. Ово пишем због једне друге ствари која ми се догодила при крају путовања, опет у вези са председником. Руководиоце Црне Горе смо искрцали у Гружу, код Дубровника. Приликом испраћаја Црногораца сви чланови наше делегације нијесу били присутни, јер их нијесу најбоље служиле ноге због сувише јаког црмничког вина и лозове ракије чиме су нас Црногорци обилато почастили. Након испраћаја мојих земљака и усред гужве која је владала на главној палуби „Галеба“ председник Тито позвао ме је да свратим у његов салон који се налазио на главној палуби брода. Ово сам схватио као позив на пригодан разговор у показао сам на друга Лазара Колишевског који се налазио у близини дајући тиме председнику знак да позове њега. Председник се на то није ни осврнуо дајући тиме до знања да нема намјеру да било кога другог позове и ја сам се убрзо нашао у председниковом салону у друштву њега и његове супруге Јованке.

Чим смо сјели председник Тито је отпочео разговор тиме како се, ето, и ово путовање најзад завршило. У томе га је прекинула његова супруга и казала је да је ово било једно од најтежих и најгорих њихових путовања у току посљедњих година. Затим су наставили, прекидајући у разговору једно друго, да претјерано хвале мој рад и мој допринос успјеху и овог путовања као да би, малтене, све другачије завршило да није било мога личног ангажовања око читавог програма, а нарочито око писања многобројних председникових говора, које је он одржао у већини земаља које је посјетио, а затим мога личног ангажовања око писања званичних заједничких саопштења са владама свих осам држава које смо посјетили. Све то писање, [мада] је било слично по смислу, ипак нијесу ствари смјеле да

21 Мићуновић је у посебној белешци критиковао и полазак разних југословенских функционера на пропутовање Галебом, којима је Тито, по његовом мишљењу, указивао „гест милости“. Посебно је нагласио присуство Ђуре Пуцара, председника скупштине НР БиХ и члана Извршног комитета ЦК СКЈ. Мићуновић пише: „То му дође отприлике као када човјек жели да почасти свога пријатеља, о свом трошку, а Тито је ово чинио о државном трошку и, најчешће, на штету државе, дајући оваквој врсти својих личних гостију у току званичних посјета другим државама прво мјесто до себе за столом преговора, иако највећи број ових људи, као што је овог пута био Пуцар, нијесу готово имали ни појма ни о чему се преговара, ни што треба да се постигне у преговорима.“ ДАС, Лични фонд Вељка Мићуновића, кутија 1, Разговор са другом Титом, у Каиру 20. 4. 1961.

лично једна на другу јер је све то било објављивано скоро сваког дана у југословенској штампи у току два мјесеца колико је председник провео на путу. С тиме у вези поменули су и моје путовање са њиме прије годину и по дана у десетак држава Азије и Африке, што је такође врло успјешно завршено. Председникова супруга је рекла да сам наводно ја, поред председника једино и радио много и на једном и на другом путу. Мада ја нијесам могао доћи до ријечи, нити сам до овог момента било шта проговорио, и председник и његова супруга казали су како ја морам бити веома уморан, како ми је потребан одмор, позвали су ме на Брионе (о државном трошку).

У току ових похвала које су ми наизмјенично упућивали председник и његова супруга су се лоше изражавали о осталим члановима наше делегације. Ја сам успио да кажем само то да су се трудили и други, на што је председникова супруга, не покушавајући да прикрије своје огорчење према осталим члановима делегације и појединим лицима из председникове пратње, рекла како „она све зна“ и како она „неће никоме ништа нити заборавити нити опростити“. Председник Тито је казао како је он последњих дана размишљао о нашем непријатном сукобу у Каиру, те да је дошао до закључка како сам ја био у праву и да је захваљујући томе и његова посјета Египту, као и осталим државама Африке, врло успјешно завршена, те да сам ја заслужан што на крају није дошло до конфузије око његовог и Насеровог писма којим се предлаже сазив прве свјетске конференције несврстаних земаља на највишем нивоу. Ради свега тога, наставио је председник Тито, он жели да ми учини лични поклон. Затим је председник, не устајући са сједишта већ вадећи неки предмет из џепа свога капута, уручио ми је једну повећу златну кутију за цигарете и руковао се са мном.

Био сам зачуђен свим овим и нијесам успио људски ни да се захвалим председнику Титу на његовом поклону. Чим сам ја примио златну кутију председник Тито и његова супруга устали су са својих сједишта (заправо само његова супруга, Тито је устао један тренутак раније) чиме су ми дали до знања да је сваки даљи разговор о било чему овога момента сувишан, те да је урађено оно што је требало да се уради. Ја сам се у почетку овог сусрета надао да ће председник, послије свега, наћи бар неку ријеч признања и за остале чланове наше делегације (макар тако стварно и не мислио о томе), да ће казати да предаје забраву, или тако нешто, наш сукоб у Каиру, те да сада сви требамо да пређемо преко тога итд. Умјесто тога дошло је до овог изненадног поклона златне кутије мени са Титове стране уз претјерана признања моме раду и залагању на овом путу, укључујући ту и моје држање приликом оштре свађе с председником Титом у Каиру прије неколико дана. Без и једне ријечи председник Тито и његова супру-

га су ме испратили из њиховог салона, исто онако неочекивано и брзо као што су ме били увели унутра. Изгледало је да се све сводило на то да се мени даде у руке и да је ставим у свој џеп кутију од злата коју ми је Тито уручио и да ништа друго с њихове стране није било предвиђено за ову прилику.

Са овим неочекиваним и непријатним поклоном пошао сам у своју кабину која се налазила на другој палуби Галеба. Са врло ружним осјећањем што је до свега овога на овај начин дошло, ставио сам кутију на дно мога једног кофера који се могао закључати. Пало ми је на памет да на броду има превише радозналих људи који могу погледати ту и тамо и постарао сам се да уклоним кутију на што скривитије мјесто међу мојим личним стварима. Хтио сам да овај поступак предсједника према мени остане непознат колико то буде од мене зависило, због предсједника не због себе. Био сам до те мјере нерасположен овим што се догодило да те вечери нијесам напуштао своју кабину нити сам, како сам то иначе у току два мјесеца редовно чинио, пошао на вечеру у главни салон „Галеба“ за предсједниковим столом, онима који су ме као и обично позвали на вечеру рекао сам да се [не] осјећам добро и да на вечеру нећу доћи.

Настављајући пловидбу за Пулу размишљао сам о свему овоме. Долазил[е] су ми на памет и моје изјаве са којима сам завршио разговор – свађу са предсједником у „четири ока“ у Каиру, када сам му казао да ме пусти да завршим посао са представницима египатске владе, да кроз два дана испловљавамо дефинитивно из Александрије за Југославију, па нека тамо предузима према мени све мјере које сматра оправданим. Данашњи разговор с предсједником и његовом супругом и њихов поклон којег су учинили мени под доста необичним околностима прилично је измјенио односе какви су до овога момента постојали међу нама. Одлучио сам да о томе не говорим никоме у земљи ни једне ријечи јер бих, у противном, био принуђен да говорим и о свему другом. Због тога сам на питање Леа Матеса, предсједниковог генералног секретара и члана наше делегације, што ме је предсједник звао у свој салон одмах након Дубровника, казао како ме је предсједник питао да ли има потребе да говори на званичном дочеку у Пули и да сам му ја савјетовао да не говори те да за тим нема никакве потребе пошто су његови многобројни говори по афричким државама редовно објављивани у нашој штампи.

Приликом сусрета са предсједником сјутрадан на палуби „Галеба“ овај се понашао као и обично, као да се није ништа догодило у његовом односу према било којем од нас. Он је и даље задржавао позу ћутања и тако ономогућавао било кога да може да отпочне неки разговор. Када би се неки нови прикључио нашој групи осјетио би одмах потребу да и он заћу-

ти и све је зависило од тога да ли ће председник почети разговор о било чему, у противном ћутање би се наставило све док се он не би удаљио. На овај начин се и даље одржавала она непријатна и званична атмосфера на „Галебу“ каква је заведена још прије два мјесеца почевши од тога да није било дозвољено ниједном од нас, ни по највећој тропској врућини, да сједнемо на ручак или вечеру за председниковим столом без обавезне кравате и капута као да смо дошли на званични пријем. Овако је и даље одржавана дистанца међу нама коју није било могуће пријећи ни за моменат, о чему сам ја говорио председнику, на његово највеће изненађење односно запрепашћење приликом нашег разговора у Каиру.

Дочек у Пули такође је био врло добро организован како се и иначе припремају овакви дочеци. Читава Пула и добар дио Истре били су на ногама, све је било запосједнуто од стране народа, војске, милиције, школске дјеце, радника који су напустили предузећа. Опет су поновљене све војне свечаности, дошло је и до обиласка почасног батаљона гарде (и овдје је наш протокол оригиналан, док друге земље предвиђају за сличне ствари само почасни вод, или највише умањену чету војника, код нас када је председник или његов гост у питању почаст одаје батаљон председникове гарде у пуном саставу. Као да повећање броја војника увеличава значај онога у чију се част све ово чини).

На челу југословенских званичних личности које су нас дочекале приликом искрцавања у Пули налазио се и друг Кардељ. Како су наши силазили са „Галеба“ сви су се, почевши од председника са Кардељом грлили и љубили. Тако су поступали и чланови наше делегације при чему сам ја био једини изузетак на Кардељево очевидно изненађење. Учинило ми се да ће бити боље да се не грлим и љубим са Бевцом, иако ми га је било врло драго видјети како нас први дочекује приликом нашег ступања на југословенско тло, због свега што се догодило при крају овог пута између председника Тита и мене. Пошто нијесам знао шта ће председник предузети, те да може ангажовати и самог друга Кардеља у вођењу истраге нада мном, сматрао сам да је боље да се са Бевцом не љубим да му не би мој загрљај сјутрадан евентуално сметао. Додуше ни председнику није било сада тако лако створити истрагу којом ми је пријетио приликом разговора у Каиру, јер је након тога дошло, на његову иницијативу, до другачијег разговора у његовом салону на „Галебу“ до његовог поклона мени златне кутије. Друкчија би ствар била да никаквог поклона није било већ да је председник, у мирнијој атмосфери него што је то учинио у Каиру, [говорио] о делегацији, о пословима који су обављани на разне начине. Мислим да је ово био много бољи пут од онога кога су председник и његова супруга одабрали. Да је

поступљено друкче могли су се изгладити и превазићи разне ствари које је доживљавао председник од нас и ми од њега. Нажалост није било ништа од тога. Председник је наставио са својим непријатним држањем према члановима делегације. Ја сам се држао по страни и од председника и од највећег броја људи из његове околине послје нашег сукоба у Каиру. Ипак је његова околина нешто сазнала о нашем сукобу, било од стране председника или на неки други начин, приликом првог могућег контакта са друговима у земљи већ је неко говорио о томе појединим друговима из црногорског руководства у Херцег Новом, који су ме затим питали о томе. Наравно да сам све демантовао и увјеравао их да је све протекло нормално и добро.

Ово прво искуство са Црногорцима у Херцег Новом говори да друга страна неће ћутати. За очекивати је да ће ту бити посебно активни појединци из председникове најближе околине, вјероватно ће се десити и нешто од онога што је у моме друштву изјавила председникова супруга како „она неће никоме ништа заборватит нити опростити“ од онога што, по њеном мишљењу, заслужује критику и осуду на овм путовању. У сличним ситуацијама људи из околине председника мобилишу своје личне везе у државном и партијском апарату у земљи, бацају кривицу на оне који су се нечим „замјерили“ и тако на себе навукли гњев оних „горе“, оцењују на коме ће се „сломити кола“ и настоје да не пропусте да на такве и они свале што већу кривицу и одговорност. Партијске и људске норме и правила овдје су се прилично изгубила на самом врху, лако је онда претпоставити како то „доље“ изгледа. Може се и очекивати да ће се и „као свјedoци“ онога што се догађало у далеким земљама Африке људи из најближе председникове околине утркивати у томе како су оптужбе против било којег од нас истините. Радећи тако ови поједини „свјedoци“ не само да заштићују себе од сваке одговорности већ мисле да тиме дају и нове доказе о својој оданости и вјерности те да се може на њих убудуће још више рачунати.

Мада је све ово ружно за једну социјалистичку земљу и за њене људе који се међусобно оловљавају са „друже“ очекујем да ће се ствари у овом правцу развијати и не надам се ничему добром ни за себе. Са оваквим осјећањем распитао сам се на Брионима за прву саобраћајну везу за Београд. Понављам да не очекујем нормалан развој и извлачење позитивних искустава из наше афричке турнеје. Не бих имао, наравно, ништа против тога да се говори и о негативним стварима само да се то чини на један други и здравији начин. Председникова околина једва чека да се неке „пусти крв“, има доста људи који се користе туђим невољама. Није риједак случај да су тако оријентисане и поједине службе у Секретаријату за народну одбрану и у Секретаријату за иностране послове које добрим дје-

лом од сличних афера, стварних или измишљених, живе, одржавају се и напредују у својој струци.

У Београду намјеравам да одмах ступим на своју редовну дужност. Ни на какав одмор нећу ићи. Видјећемо да ли ће о свем томе што се догодило председник и његова околина моћи да ћуте и најкраће вријеме, или ће почети да се свете и да растјерују људе са положаја на којима су до сада били и који су лојално извршавали оно што су требали, али су се неке замјерили што би се могло закључити по пријетњама са највишег места које су биле изговорене у мом присуству којом приликом су ми уручили овај несретни поклон којега сада, због њих, морам да сакривам од других уместо да се хвалим пред другима.²² Сада ћу у својој гвозденој каси код куће имати двије златне кутије од председника Тита, једну коју ми је поконио јавно на крају његове успјешне посете СССР-у у јуну 1956, и ову другу коју ми је поконио тајно, у априлу 1961. након његових посета државама Сјеверне и Западне Африке, а посебно након нашег сукоба у Каиру прије десетак дана.

Говорећи о репресалијама којима ће поједини другови бити изложени мислим да ће према мени имати неке обзире, не зато што су у питању људи који имају развијено осјећање обзира према другим људима, већ зато што [ме] је председник Тито лично увјерио приликом нашег разговора у Каиру да ћу, ако будем доведен у такав положај, и о њему и о свему другоме говорити потпуно отворено онако како сам са другом Титом разговарао у палати Кубех, у Каиру, а не онако како је он навикао да се о његовим путовањима и његовом понашању говори, понављам још једанпут и то да имам утисак да се председник већ мало озбиљније замислио над тиме да ли је поступио паметно што ми је на онакав начин поконио златну кутију што је код мене изазвало другачију реакцију него што су то они очекивали. Не остаје друго него да за сада чекам и да видим што ће се даље догодити.

Преписано на машини у Београду 29. 4. 1961 према бијелешкама које сам правио у возу Пула – Београд дан раније.

Резиме

Вељко Мићуновић представља једног од најистакнутијих југословенских дипломата у послератном периоду. Након вербалног сукоба с Титом на броду „Галеб“, априла 1961, Мићуновић сачињава белешку о свим

22 Од најближих Титових сарадника, најтежу консеквенцу је поднео Лео Матес, који је био смењен с положаја генералног секретара Председника Републике.

битним појединостима након инцидента, не скривајући своје огорчење поступцима југословенског председника на овом важном пропутовању. Осим што значајно допуњава наша сазнања о овом догађају, приложени документ добро илуструје начин рада Јосипа Броза Тита са својим потчињенима, као и постојање дубоких анимозитета, који ће се у различитим приликама манифестовати у државно-партијском врху све до почетка седамдесетих година. Једна од тих несугласица јавиће се управо у сарадњи југословенског председника са Државним секретаријатом за спољне послове, где је Вељко Мићуновић провео две деценије рада.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije: Fond 507, Savez komunista Jugoslavije; Fond 837, Kabinet predsednika Republike
- Državni Arhiv Srbije. Lični fond Veljka Mićunovića

- Adamović, Milan. *Galeb mira i razdora: 72 dana oko Afrike*. Beograd: autorsko izdanje, 2001.
- Bisenić, Dragan. „Zašto su pali srpski liberali: Vašingtonske depeše i Moskovske intrige”. Datum pristupa 4. 11. 2022. <https://www.rts.rs/page/oko/ci/story/3308/istorija/4988513/50-godina-od-pada-srpskih-liberala-1.html>.
- Jakovina, Tvrtko. *Budimir Lončar: Od Preka sve do vrha svijeta*. Zagreb: Fraktura, 2020.
- Jazić, Živojin. *Moj pogled na diplomatiju*. Beograd: Čigoja, 2011. (Cyrillic)
- Mićunović, Veljko. *Moskovske godine 1956–1958*. Zagreb: Liber, 1977.
- Mićunović, Veljko. *Moskovske godine 1969–1971*. Beograd: Jugoslovenska revija, 1984.
- Nenadović, Aleksandar. *Mirko Tepavac – sećanja i komentari*. Beograd: Radio B92, 1998.
- Ranković, Aleksandar. *Dnevničke zabeleške*. Beograd: Jugoslovenska knjiga, 2001. (Cyrillic)
- Rubinstein, Alvin Z. *Yugoslavia and the Non-aligned World*. Princeton University Press, 1970.
- Selinić, Slobodan. *Partija i diplomatija u Jugoslaviji 1945–1952*. Beograd: INIS, 2013. (Cyrillic)
- Žarković, Petar. *Marko Nikezić i jugoslovenska spoljna politika 1952–1972*. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2021. (Cyrillic)
- Žarković, Petar. „Sipovska koncepcija jugoslovenske spoljne politike: DSIP u centru unutarpartijskih sporenja“. *Tokovi istorije* 1/2017. (Cyrillic)

Summary

Petar Žarković

VELJKO MIĆUNOVIĆ'S NOTE – A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF YUGOSLAV DIPLOMACY

Abstract: This paper presents a note written by Yugoslav diplomat Veljko Mićunović on board the ship *Galeb* in April 1961, shortly after his conflict with Yugoslav President Josip Broz Tito. The document significantly enhances our understanding of the Mićunović–Tito conflict, as well as the ways in which Yugoslav diplomats collaborated with the Yugoslav President at different stages of representing Yugoslav interests on the international stage.

Keywords: Josip Broz Tito, Veljko Mićunović, Nasser, *Galeb*, Yugoslav diplomacy, non-alignment

Veljko Mićunović was a prominent Yugoslav diplomat of the post-war era. In April 1961, Mićunović had a verbal altercation with Josip Broz Tito, the Yugoslav president, while onboard the ship “*Galeb*”. This encounter led Mićunović to document the incident's critical details, which he recorded in a note that expressed his indignation with Tito's actions during the journey. Mićunović's note not only provides valuable insights into this event but also sheds light on Tito's working methods and his interactions with his subordinates. Moreover, the document also highlights the deep-seated animosity that existed between Tito and some of his colleagues in the state-party leadership, which would continue until the early 1970s. This conflict was particularly apparent in Tito's cooperation with the State Secretariat for Foreign Affairs, where Mićunović spent over two decades of his career.